

Context, doel en aanpak LEOZ D1: Referentiekaders Taal en Rekenen in relatie tot handelingsbekwaamheden in cluster 3 en 4.

1.1. Context Landelijk Expertisecentrum Onderwijs en Zorg (LEOZ)

Dit verslag is de weergave van een uitgevoerd onderzoek in het kader van het LEOZ II project van de Hogescholen: Fontys OSO (Opleidingen Speciale Onderwijszorg, Tilburg), Seminarium voor Orthopedagogiek (Utrecht) en Windesheim (Opleidingen Speciaal Onderwijs, Zwolle), samen de WOSO (Werkverband Opleidingen Speciaal Onderwijs) vormend. Het wordt vanuit het Ministerie van OC&W gesubsidieerd, met als doel te komen tot een Landelijk Expertisecentrum Onderwijs en Zorg (LEOZ).

Het Landelijk Expertisecentrum Onderwijs en Zorg (LEOZ) wil door het bijeenbrengen van kennis, ervaring en mensen (netwerken) werken aan verdere afstemming en samenwerking in interdisciplinair handelen tussen onderwijs- en zorginstellingen. Tevens wil LEOZ eigentijdse antwoorden geven op de toenemende druk en de veranderende realiteit in zowel het reguliere- als het speciale onderwijs. Deze druk is mede ontstaan door de toename van de vraag naar diagnostiek, het aantal leerlingen met zorgbehoeften en de maatschappelijke wens om leerlingen zoveel mogelijk in de reguliere leer- en leefomgeving op te vangen. Met LEOZ wil WOSO verdere kennisontwikkeling stimuleren, door onderzoek en analyse en het uitvoeren van pilots. Door effectieve kennisdeling wordt kennisverspreiding nagestreefd in het beroepenveld van onderwijs en educatie, voor alle schoolsoorten.

LEOZ stelt zich als belangrijkste taak om hogescholen en hogeschooldocenten beter toe te rusten in het educatieve domein. Die worden daarmee in staat gesteld om studenten en onderwijzend personeel beter op te leiden en te kwalificeren voor effectieve pedagogische- en didactische begeleiding van alle leerlingen. Het expertisecentrum LEOZ levert via deze inspanningen tevens een bijdrage aan kennisontwikkeling voor het onderwijsveld, waarmee zij optimaal hun taak op het terrein van integrale leerlingbegeleiding en speciale leerlingenzorg kunnen uitoefenen.

Ook voor de Opleidingen Speciale Onderwijszorg functioneert het Expertisecentrum als een kenniscentrum. Het Expertisecentrum vraagt subsidies aan voor projecten die gericht zijn op noodzakelijke kennisontwikkeling (via onderzoek en ontwikkeling), voor kenniscirculatie door opleiden (professionalisering en nascholing) en ondersteuning (op basis van klantvragen).

De domeinen waarop LEOZ zich richt zijn:

1. (Speciale onderwijs)zorg vertaald naar vakgebieden
2. Zorgplicht/Passend onderwijs
3. Studenten met een functiebeperking
4. Praktijk gerelateerd onderzoek; evidence based practice
5. Kwaliteitszorg speciale onderwijszorg
6. Klassenmanagement
7. Opleiden in de school in Speciaal Basis Onderwijs en WEC
8. Diagnostiserend onderwijs
9. Gedragsproblematiek/veiligheid op school
10. Specialistische thema's als: dyslexie, ADHD, autisme, NLD

Binnen deze domeinen zijn bij lerarenopleidingen en de OSO opleidingen diverse trajecten te benoemen, waaraan het Expertisecentrum via opleiding, ontwikkeling, ondersteuning en onderzoek een bijdrage zal leveren zoals:

1. Verbreding en verdieping van de competenties van opleiders, leraren, schoolteams, specialisten, management en besturen in scholen voor regulier primair, voortgezet- en beroepsonderwijs. Deze competenties zijn gericht op de bevordering van inclusief onderwijs door de versterking van speciale onderwijsondersteuning. Ondersteuning gebeurt o.a. door het scheppen van mogelijkheden voor praktijkgerichte opleidings- en scholingstrajecten, ook op masterniveau (HBO-master SEN) voor diverse specialisten en zorgfuncties waarvoor opgeleid wordt (denk b.v. aan dyslexiespecialist, zorgcoördinator). Het Expertisecentrum is initiatiefnemer daar waar het gaat om het participeren in of ondersteunen van onderzoeks-, ontwikkelings- en scholingsprojecten en andere activiteiten van scholen, regionale samenwerkingsverbanden en andere instellingen op lokaal, regionaal en landelijk niveau.
2. Het ontwikkelen van (vraaggerichte) maatwerktrajecten en aansluitende activiteiten ter ondersteuning van integrale schoolontwikkeling, waarbij de nadruk ligt op leerlingenzorg. Deze trajecten leveren 'knowhow' op, dat ingezet kan worden in regionale samenwerkingsverbanden van lerarenopleidingen en scholen.
3. Ondersteuning bij de toerusting van opleiders, medewerkers van scholen, regionale samenwerkingsverbanden en andere bij het onderwijs en jeugdzorg betrokken instellingen ten behoeve van de omgang met kinderen/jeugdigen in een complexe onderwijs-/opvoedingssituatie. Het Expertisecentrum legt daarbij de relatie met onder andere Jeugdzorg, Vroeg- en Voorschoolse Educatie (VVE) en instellingen die zich bezig houden met arbeidstoeleiding.
4. Het ontwikkelen van programma's als de minor Zorg in bachelor opleidingen en scholing op het gebied van dyslexie of jonge risicokinderen. Het Expertisecentrum zal docenten van de lerarenopleidingen in de bachelorfase (mede) toerusten voor het begeleiden van studenten t.a.v. speciale onderwijszorg in de beroepspraktijk.
5. Het ontwikkelen van programma's en het begeleiden van docenten van voortgezet (VO, VHO, MBO) onderwijs, BVE en Hoger Onderwijs, gericht op studenten met een zichtbare of niet zichtbare functiebeperking. Te denken valt aan de doorontwikkeling van het protocol dyslexie, studieloopbaanbegeleiding en case management.
6. Het ontwikkelen, uitvoeren of participeren in praktijkgestuurd onderzoek. Dit gebeurt op aanvraag of in opdracht van en in samenwerking met lectoraten, kenniskringen, netwerken van praktijkonderzoek en promovendi. Dit onderzoek kan bijvoorbeeld gericht zijn op het ontwerpen, uitvoeren, evalueren van speciale onderwijsarrangementen en activerende leervormen of op thema's, zoals normatieve professionaliteit en evaluerend handelen in verschillende onderwijscontexten ter verbetering van effectief handelen in de onderwijspraktijk. Doel is telkens een praktijkrelevante en gevalideerde bijdrage te leveren aan kennisontwikkeling en –circulatie in, met en voor de gehele onderwijskolom. Het Expertisecentrum zal deze ontwikkelingen nadrukkelijk plaatsen in een internationaal kader door partnerschappen aan te gaan met buitenlandse universiteiten, hogescholen, onderzoeksinstituten, andere kennisinstellingen, platforms en overleggrema's.
7. Het opzetten van een kennisbank 'speciale onderwijszorg'.

1.2. Opdracht onderzoek

In aansluiting op de resultaten van de deelprojecten in LEOZ I¹ zijn in het LEOZ II project afgeleide deelprojecten geformuleerd die een verdere praktische invulling geven aan de door de LEOZ projectleiding geformuleerde taken en doelstellingen. De opdracht die voor dit verslag van toepassing is, valt in het domein Passend Onderwijs.

Om de kwaliteit van het (Passend) onderwijs te verbeteren heeft het Ministerie van Onderwijs referentiekaders en - niveaus laten opstellen voor taal en rekenen die van toepassing zijn op alle leerlingen in basis- en voortgezet onderwijs.

Het onderzoeksdomein van dit deelproject D1 is:

Referentiekaders Taal en Rekenen in relatie tot handelingsbekwaamheden in cluster 3 en 4.

Dit deelproject heeft de volgende onderzoeksdoelen:

1. Definiëren en positioneren referentiekaders Taal & Rekenen in relatie tot cluster 3 en 4.

De referentieniveaus Taal en Rekenen worden theoretisch onderbouwd, met als belangrijkste theoretische oriëntaties: van kerndoel tot leerlijn (Stap, 2011), handelingsgericht werken (Pameijer & Van Beukering, 2007), opbrengstgericht werken (Willems & Verbeek, 2010), werken met ontwikkelingsperspectieven (Bierens, 2011), werken met referentieniveaus (Ekens & Jager, 2009), kerndoelen speciaal onderwijs (CED, 2011) en de kennisbasis rekenen/wiskunde (Ekens & Jager, 2009).

Vanuit deze theoretische oriëntatie wordt de vertaling gemaakt naar het gebruik van de referentieniveaus Taal en Rekenen en handelingsbekwaamheden ontwikkelen in cluster 3 en 4.

2. Het referentiekader Passend onderwijs (Ludeke, 2012) en de vertaling naar werken met referentieniveaus Taal en Rekenen in relatie tot handelingsbekwaamheden in cluster 3 en 4.

De Pijlers van het referentiekader Passend onderwijs worden gedefinieerd. Van daaruit volgt een vertaalslag en betekenisverlening naar het werken met de referentieniveaus Taal en Rekenen in relatie tot handelingsbekwaamheden in cluster 3 en 4.

3. Competentieprofiel 'Inclusief bekwaam' en handelingsbekwaamheid in het werken met referentieniveaus Taal en Rekenen in cluster 3 en 4.

Het kader 'inclusief bekwaam' wordt theoretisch gedefinieerd. Vervolgens wordt er betekenis verleend aan de relatie tussen dit competentieprofiel en bevordering handelingsbekwaamheden voor leraren, in het werken met referentieniveaus Taal en Rekenen in cluster 3 en 4.

4. Referentieniveaus Taal en Rekenen en de toepassing voor leerlingen in cluster 3 en 4.

Hoe en in welke mate zijn deze niveaus ook van toepassing voor leerlingen (tot 12 jaar) in het speciaal onderwijs cluster 3 en 4? Hiervoor worden leerlijnen aangereikt, met referentieniveaus en de koppeling gemaakt met de wijze, waarop dit vertaald kan worden naar didactische leeftijdsniveaus en uitstroomperspectieven van leerlingen in cluster 3 en 4.

5. Praktijkgericht onderzoek op HBO bachelor 'PABO's'

Om leerlijnen en referentieniveaus Taal en Rekenen (Ekens & Jager, 2009) te realiseren, zullen leraren kennis nodig hebben van deze kaders en vaardigheden moeten ontwikkelen.

Het gaat om een beredeneerd onderwijsaanbod 'op maat' voor iedere leerling (reguliere- en zorgleerlingen), waarbij het werken met leerlijnen, referentieniveaus en ontwikkelingsperspectieven beheerst wordt door leraren. Deze leraren worden grotendeels op de PABO opgeleid. Om die reden wordt er onderzoek uitgevoerd op PABO instellingen, naar de wijze waarop hier omgegaan wordt met de referentieniveaus in relatie tot cluster 3 en 4, zowel op het gebied van (verplichte) curriculum aandacht als in het vergroten van handelingsbekwaamheden van de toekomstige leerkrachten op dit gebied. Dit onderzoek heeft geresulteerd in:

- a) Een onderzoeksverslag en analyse van de huidige situatie, waardoor inzicht in de actuele stand van zaken m.b.t. de referentieniveaus Taal en Rekenen en de relatie met cluster 3 en 4;
- b) Een wegwijzer voor PABO's en andere onderwijsinstellingen, in het leren hanteren van de referentieniveaus Taal en Rekenen en het ontwikkelen van handelingsbekwaamheden voor de toepassing hiervan voor cluster 3 en 4 leerlingen.

1.3. Aanpak onderzoek

Om de voorgenomen doelstellingen in dit deelproject te bereiken, is er gekozen voor theoretisch- en praktijkgericht onderzoek. Er wordt een literatuurstudie en een theoretische oriëntatie uitgevoerd op de hierboven aangegeven onderzoeksonderwerpen.

Het praktijkonderzoek wordt uitgevoerd op de PABO's van Fontys Hogescholen (Den Bosch, Sittard, Tilburg), Hogeschool Utrecht (Theo Thijssen Academie) en Hogeschool Windesheim (PABO Windesheim). Voor het onderzoek wordt gebruik gemaakt van vragenlijsten en interviews. Bij de dataverzameling zijn opleidingsdocenten, docenten van het speciaal onderwijs en PABO- studenten betrokken.

De resultaten van het kwalitatief onderzoek zullen worden gebruikt om tot een wegwijzer met aanbevelingen en strategieën voor kennisontwikkeling en –vaardigheden te komen in het werken met referentieniveaus met leerlingen in cluster 3 en 4.